

ПРОБЛЕМИ АКАДЕМІЧНОГО ПЛАГІАТУ ТА АВТОРСЬКОГО ПРАВА У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Кожний етап інформаційної революції – поява писемності, друкарства, електронних комунікативних засобів – змушує дослідників долати нові виклики. У добу Інтернету одним з них є загострення проблеми привласнення авторства. Цим негативним проявам сприяють збільшення обсягу інформації, правова неврегульованість цифрового простору, а у транзитивних державах, до яких належить Україна, також деградація науково-освітньої галузі та криза моралі. Шляхи подолання зазначених порушень стали в Україні предметом наукових досліджень [14; 4; 8; 11] та обговорення на академічних форумах [12]. Втім, результати цих розвідок навряд чи можна вважати вичерпними через складність питання та невеликий проміжок часу для його вивчення.

З огляду на викладене, метою цієї статті є спроба дослідити специфіку плагіату і порушення авторського права в академічному кіберпросторі України та виявити деякі засоби захисту від зазначених явищ. Для цього необхідно з'ясувати низку ключових питань: визначити загальну природу плагіату та його академічного різновиду, співвідношення між плагіатом та авторським правом, особливості їх функціонування у цифровому полі та засоби протидії їм з урахуванням зарубіжного досвіду.

Привласнення продуктів чужої творчості має давню історію. Вірогідно, що це почалося відтоді, коли людина навчилася висловлювати і фіксувати свої думки, принаймні з появою писемності. Вже серед античних авторів скарги на запозичення їх творчого доробку стали розповсюдженим явищем. Саме звідти походить слово «плагіат» – від латинського «*plagiat*», що означає «викрадаю» [15, с. 442]. На той час цей термін вживався щодо інших явищ суспільного життя; і хоча плагіат порушував інтереси справжніх авторів, про захист авторського права тоді не йшлося. Тогочасне суспільство скоріше не переймалося цим питанням, бо науково-юридичні ресурси Стародавнього Риму дозволяли вирішити проблему крадіжок інтелектуальної власності. Характерно, що у ті часи нерідко гаданий плагіатор і його жертва виступали одночасно в обох іпостасях.

У добу Середньовіччя проблеми запозичень в інтелектуальній сфері практично не існувало. Тогочасна творча діяльність характеризувалася настановою на анонімність та наслідуваність [2, с. 9]. Через страх бути звинуваченим у ересі, серед вчених і митців розповсюдився такий собі «плагіат навпаки». Внаслідок інтелектуальної несвободи склалася традиція приписувати свої думки та ідеї церковним авторитетам.

У подальшому ситуація докорінно змінилась – авторство стало предметом відстоювання фізичних і юридичних осіб та охорони з боку держави. Перші кроки у цьому напрямку окремі держави (Венеція, Англія) зробили у XV–XVI століттях. Влада цих країн надавали деяким авторам і видавцям ексклюзивне право на публікацію їх літературної продукції на кшталт королівських патентів. Метою таких дій було не забезпечення прав авторів, а підвищення державних прибутків і контроль над змістом видань [19, с. 616].

Питання авторського права постало в практичній площині у вісімнадцятому столітті. Первинним чинником у цьому разі виступила необхідність визначення авторства тієї чи іншої особи задля фіксації права власності у ринковому просторі. Відтоді держави Європи започаткували закони, що захищали авторське право. Першим нормативним актом такого роду став британський «Статут королеви Анни (1709 р.)». У континентальній Європі початківцем у сфері авторського законодавства виступила Франція (1793 р.), яка перша розповсюдила його дію на всіх авторів, незалежно від їх національності й громадянства. Згодом склалася міжнародна система захисту авторських прав, яка нині спирається на дві основні міжнародні конвенції – Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів (Берн, 1886 р.) [1] та Всесвітню конвенцію про авторське право (Женева, 1952, чинна з 1955 р.) [3]. Необхідність у другій виникла через деякі розбіжності у національних законодавствах, що внаслідок відповідних реформ нині стерлися. На сьогодні підписантами обох зазначених міжнародних актів є більшість країн світу. У 1993 році Україна визнала своє правонаступництво щодо Женевської конвенції, а через два роки приєдналась до Бернської конвенції.

З появою законодавства про захист авторства можна говорити також про встановлення певного вододілу між плагіатом і авторським правом, які до того були практично не розмежовані. Тема статті вимагає зупинитись на цьому моменті докладніше.

Сучасне поняття авторського права не має єдиного загального визначення. Бернська конвенція передбачає презумпцію авторства (автором вважається той, чие ім'я вказано на обкладинці книжки за відсутності доказів зворотного), але не надає його дефініції, оскільки діє за принципом національного режиму охорони авторського права [1, с. 7, 14]. Проте, у цьому питанні існують деякі розбіжності, що виникли через історичні традиції і різницю юридичних систем у англосакських та європейських континентальних країнах. Перша група згаданих держав розглядає авторське право як частину системи «копіврайту» (copyright), згідно з якою пріоритет права на твір з деякими обмеженнями належить видавцю. Натомість, європейський підхід визначає авторське право (droit d'auteur) як невід'ємне право особистості, яке може бути успадковане за заповітом лише після смерті автора. Попри зазначену різницю, обидві правові системи з деякими відмінностями розрізняють матеріальну і моральну сторону авторського права. Матеріальна складова відображає право власності на продукт інтелектуальної праці, в той

час як моральний компонент пов'язується з ідентифікацією авторства як такого та заборонаю на викривлення або понівечення твору, що може зашкодити репутації автора [17]. Згадана вище різниця юридичних систем у визначенні суб'єкта авторського права обумовлює певний дисбаланс між матеріальним та моральним компонентами прав автора. Оскільки у англосакській системі безпосередній автор не завжди є правовласником і тому не має виключного права на відстоювання своїх моральних інтересів, значущість захисту від копіювання його твору або змін його змісту чи форми значно підвищується. З цим пов'язані більш жорсткі норми позаправового впливу на порушників у англосакських країнах – наприклад, через різноманітні професійні етичні кодекси тощо.

Поруч з авторським правом юридичного наповнення набуло і поняття «плагіат» в його сучасному розумінні. Зокрема, Британська енциклопедія визначає плагіат як дію, в ході якої те, що написано іншою особою, видається за своє власне. Проте, вказується на відсутність ознак плагіату, якщо повторені думки викладені іншими словами або якщо доведено, що аналогічне висловлення спало комусь на думку незалежно [20, с. 492]. Інше відоме видання – Американська енциклопедія – теж вказує на присвоєння авторства як на головну ознаку плагіату і надає перелік дій, які не належать до плагіату попри деяку з ним схожість. Зокрема, не вважається плагіатом використання освіченими людьми певних тем та ідей через неunikність такого явища. Не є порушенням опрацювання теми, якою займається інша особа, але неприпустиме запозичення унікального методу опрацювання. Позаяк, безперечним плагіатом є копіювання сутності оригінального продукту [18, с. 165]. Підсумовуючи наведене, можна виснувати, що плагіат – це досить неоднозначне явище, і його головним критерієм є привласнення не теми чи ідеї, а самобутньої форми її вираження, авторського методу її представлення.

Спочатку плагіат визнавався у двох областях – академічній та журналістській. Характерно, що дотепер у сфері мистецької творчості (на відміну від комерційного використання її продукту) відтворення чужого доробку чи його частини плагіатом не визнається. Йдеться не тільки про навчальне копіювання студентами відомих художніх полотен або створення музейних копій знаних шедеврів. Оскільки у художній сфері, за загальновизнаною думкою, існує досить обмежена кількість тем і сюжетів, можливість звинувачень у запозиченні тут досить значна. Безперечно, однак, що творче переосмислення автором сюжетних ліній у сукупності з талановитою формою втілення ідеї призводять до утворення самобутніх художніх шедеврів.

Академічний плагіат, будучи різновидом плагіату як такого, має деякі особливості. Його головною ознакою є функціонування в академічній, тобто науково-освітній сфері. Звідси впливають інші його характеристики і параметри. Передусім, слід зазначити, що освіта і наука не можуть існувати та розвиватися без постійного освоєння наукової спадщини. Що стосується навчальної сфери, то тут знайомство студентів зі здобутками науковців

є ключовою складовою та невід'ємним атрибутом освіти. У науковій діяльності дослідник теж керується не тільки вільним польотом своєї фантазії. Кожне якісне дослідження базується на ретельно опрацьованому науковому доробку попередників. Отже, необхідність запозичень певною мірою міститься у самій природі наукового пізнання.

У зв'язку з цим академічне середовище впровадило певні межі і правила використання інформації, здобутої шляхом опрацювання наукової літератури. У науково-освітніх колах сформувалась відповідна професійна етика, порушення якої вважається академічним безчестям. До переліку таких порушень беззаперечно відноситься присвоєння авторства. Причому санкції за це – від морального осуду до виключення із академічної спільноти – є не менш дієвими, ніж судовий вирок за порушення авторських прав.

У західному світі склалась своєрідна класифікація академічного плагіату. У найбільш концентрованому вигляді її суть представлена у документі під назвою «А Top 10 List» (Перелік 10 головних видів). Перелічені типи порушень сформульовані на основі звіту відомої програми «Turnitin», про яку ще йтиметься далі. Перелік інтелектуальних крадіжок відкриває CLON – дослівне копіювання чужої роботи. Наступним типом плагіату є CTRL-C, де у письмовому фрагменті міститься значна частка тексту з одного джерела без жодних змін. За ним йде FIND-REPLACE, що передбачає заміну ключових слів та фраз, але основний зміст джерела залишається незмінним. Порушення, що має назву REMIX, представляє собою парафрази інших джерел, упорядкованих таким чином, щоб їх зміст виглядав цільним, «безшовним». Плагіат під назвою RECYCLE передбачає значні запозичення з попередніх робіт самого автора без цитування, тобто «самоплагіат». Для варіанту HYBRID характерно досконале комбінування в одній роботі цитованих праць та скопійованих уривків без посилань. Плагіат під назвою MASHUP являє собою мікс запозичених матеріалів з декількох джерел без відповідного цитування. Останнє з перелічених порушень – «40 ERROR» – це письмові фрагменти з посиланнями на неіснуючу або неточну інформацію [21].

Кожний з вказаних варіантів зустрічається в Україні, але деякі з них мають місцеву специфіку. Зокрема, вельми широкий ужиток порушення типу RECYCLE («самоплагіат») пояснюється не тільки зловмисним наміром науковця збільшити кількість публікацій, не докладаючи до цього зусиль. Взагалі вважається цілком нормальним бажання автора якомога ширше розповсюдити свої ідеї, зробивши їх надбанням якнайбільшої кількості людей. З цією метою науковці надсилають свої твори у декілька різних журналів, адаптують їх тексти до різноманітних аудиторій тощо. Втім, в Україні «самоплагіат» провокується (і легалізується) також необхідністю виконувати обов'язкові вимоги академічних інституцій. Так, за приписами ВАК, з метою апробації дисертаційних досліджень необхідно опублікувати щонайменше 20 статей і монографію, які відображають в цілому зміст дисертації. Зрозуміло, що наслідком виконання цих вимог будуть не епізодичні

повтори окремих думок чи положень, а системне копіювання щонайменше половини (або більше) тексту дисертаційної роботи.

В українському законодавстві плагіат вважається одним з проявів порушення авторського права. Проте, у ст. 176 Кримінального кодексу України покарання за порушення авторського права передбачено лише тоді, коли це спричинило матеріальну шкоду у великому розмірі [9, с. 70–71]. Статті 50 та 51 Закону України «Про авторське право та суміжні права» надають визначення плагіату та вказують на порядок відповідальності за його здійснення. Згідно з зазначеним законом плагіат – це оприлюднення (опублікування), повністю чи частково, чужого твору. під ім'ям особи, яка не є автором цього твору. За вказані дії передбачається відповідальність згідно з адміністративним, цивільним та кримінальним законодавством [6, с. 36]. Із сказаного випливає, що у академічній сфері, де фінансовий фактор не є пріоритетним, законодавство про авторське право має вельми обмежене застосування. Що стосується плагіату, то юридичні важелі боротьби з цим явищем в Україні практично відсутні. У ситуації різкого зросту несанкціонованих запозичень в українських академічних колах (чому сприяють як нові реалії електронної епохи, так і кризовий стан науково-освітньої мережі) та безвідповідальності осіб, винних у порушеннях, звучать пропозиції утворити жорсткий законодавчий бар'єр на шляху плагіату [12, с. 62]. Досвід інших країн (наприклад, Росії) надає зразки, коли плагіат переслідується як карний злочин. Характерно, що стаття 146 Кримінального кодексу Російської Федерації, яка має назву «Порушення авторських і суміжних прав» передбачає покарання за «присвоєння авторства (плагіат), якщо ця дія завдала значної шкоди автору або іншому правовласнику» [13, с. 263–264]. Як видно з наведеного тексту, порушення авторського права за російським законодавством цілковито ототожнюється з плагіатом, і, на відміну від Кримінального кодексу України, покарання за це має бути у разі завдання шкоди не тільки матеріального характеру. Такий підхід надає можливості для значно ширшого трактування вказаного явища, а, отже, і різноманітних зловживань.

У зв'язку зі сказаним слід завважити, що репресивний законодавчий нахил щодо плагіату в умовах нечіткого визначення цього поняття, правової неупорядкованості цифрового поля та відсутності повноцінних демократичних інституцій і моральних важелів в академічних колах, може призвести до небажаних наслідків. У вказаних обставинах з'ясування «хто у кого вкрав шубу» буде вкрай проблематичним, а вирок місцевої Феміди може цілком відповідати її сумнозвісній репутації. До речі, успадкована від радянських часів схильність до каральних методів призводить інколи до утворення «мережевого самосуду» як сурогату юридичного розв'язання проблеми. Зокрема, з метою захисту авторських прав у Рунеті певний час функціонував Інтернет-суд, за результатами роботи якого на «Дошці Ганьби» розмішувались прізвища порушників [5].

Отже, не заперечуючи необхідність вдосконалення юридичних важелів вирішення проблеми, не варто нехтувати й іншими дієвими засобами. Слід відзначити, що у цифрову епоху сама сфера застосування суто правових заходів впливу на порушників значно розширилась. Водночас, збільшився і модифікувався арсенал засобів іншого характеру. Вказані зміни спричинила поява нових обставин, що виникли у електронну добу, і які мають бути пояснені.

Розкриття теми плагіату і авторських прав у цифрову епоху неможливе без урахування вельми важливого моменту. Річ в тім, що система захисту авторських прав у будь якій державі завжди мала на меті виконання двох головних завдань – захист авторства як такого та забезпечення доступу до продуктів творчості якнайбільшої кількості населення країни. Це враховувалось законодавствами всіх суспільств при всіх видах прав власності. У будь якому разі законодавство встановлювало збалансовані правила і терміни чинності авторства на творчий доробок, які б охороняли пріоритет власності та водночас не порушували суспільних інтересів.

У добу Інтернету ситуація дещо змінилася. Різко збільшилась кількість користувачів комп'ютерної мережі й зріс попит на інформацію. Зросла, відповідно, і можливість правовласників отримати прибутки від оприлюднення своїх творів. Паралельно з цим полегшилися і умови для нелегального розповсюдження творчого доробку та його несанкціонованого використання. Отже знов, як на початку епохи друкарства, порушився баланс між суспільними та авторськими інтересами. Це поставило перед суспільством завдання упорядкувати правовідносини у сфері авторства відповідно до нових реалій. Основною проблемою було поєднати захист майнових і немайнових інтересів правовласників та водночас забезпечити якнайширший доступ інформаційного суспільства до знань, до творчої спадщини. Спираючись на вищенаведене законодавство, різні країни вирішують питання захисту авторських прав у різний спосіб.

Фаховий аналіз законодавчих актів Євросоюзу показує, що у ЄС встановлений доволі м'який режим регулювання авторських суперечок. Так, відповідальність провайдерів за порушення у сфері їх компетенції, якщо вони прямо до них не причетні, дуже обмежена. Втім, суд або відповідний адміністративний орган може зобов'язати провайдера в межах закону припинити або запобігти порушенню шляхом припинення передачі або видалення інформації, пов'язаної з порушенням. Механізми захисту у країнах ЄС (так само, як і у інших державах світу) визначаються національними законодавствами і коливаються навколо двох основних концепцій [8, с. 14].

Першою з них є система «повідомлення і повідомлення» (notice and notice). На прикладі ФРН це означає, що провайдер, отримавши список адрес, за якими регулярно відбуваються гадані порушення, в свою чергу повідомляє про це ймовірних порушників. У разі продовження несанкціонованих дій, суб'єкт авторського права може звернутися до суду для ідентифікації

порушника, а потім – безпосередньо до самого звинуваченого з вимогою припинення протиправних діянь і відповідного відшкодування. У випадку відмови правовласник може подати судовий позов. Різновид концепції «повідомлення і повідомлення» існує у Франції, де захистом авторських прав у Інтернеті переймається спеціальна агенція. Ця установа виступає у ролі посередника між гаданим порушником і правовласником і може вживати санкції аж до припинення доступу до Інтернет-сервісів.

Більш жорстким варіантом є концепція «повідомлення та вилучення», впроваджена у США. За наявності чітко окреслених умов правовласники можуть вимагати від провайдерів видалити контент, якщо є підозра у порушенні закону. У якості противаги тут передбачено право гаданого порушника подати провайдеру зустрічне повідомлення з вичерпною інформацією, що доводить його правоту. Ця інформація передається суб'єкту авторського права разом з повідомленням про відновлення доступу через встановлений законом проміжок часу. Подальше видалення контенту, що ймовірно порушує авторське право, дозволяється лише у разі судового позову [8, с. 14–19].

Кожна з вказаних систем має свої недоліки і слабкі ланки. Серед них – використання повідомлень для недобросовісної конкуренції, недосконалість охорони персональних даних користувачів тощо. Втім, основні принципи зазначених концепцій цілком придатні у якості матеріалу для опрацювання вітчизняними фахівцями з питань охорони авторства.

Українськими експертами вказується на недосконалість механізмів захисту авторських і суміжних прав в мережі Інтернет. Початковим кроком на вітчизняних теренах вважається Закон України «Про телекомунікації» (2003), який дозволяє провайдерам за судовим рішенням відключати комунікацію. На договірній основі адміністрація сайтів і користувачі домовляються про правила розміщення, перевірки і видалення інформації. На розгляді у Верховній Раді знаходиться проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав» (№ 6523, 15 червня 2010 р.), який фахівці вважають недосконалим через неврахування іноземного досвіду. Водночас, за їх думкою, досвід інших країн є доволі проблематичним і не придатний для запозичення у повному обсязі. Тому ними пропонується адаптувати комбінований досвід США і Канади з урахування місцевих особливостей [8, с. 20–24].

Зрозуміло, що нові реалії цифрового простору відкрили додаткові лазівки для «експропріаторів інтелектуальної власності». Для боротьби з ними у науково-освітній сфері мобілізації традиційних юридичних засобів виявилось недостатньо. У зв'язку з цим фахівці наголошують на поєднанні правових методів регулювання з технологічними та економічними важелями [11, с. 130]. Прикладом останніх слугує модель перехресного субсидування. Вона передбачає отримання автором доходу від розміщених у Інтернеті матеріалів не за рахунок плати користувачів, а іншим, непрямим шляхом. Так, фінансовий зиск від зазначених матеріалів правовласник може одержати

при паралельному розміщенні реклами, торгової марки спонсорів, продажу удосконалених копій, наданні деяких послуг (наприклад, розповсюдженні потенційним консультантом безплатних матеріалів, які демонструють його компетентність) тощо [11 с. 117–121]. Що стосується технологічних методів захисту творчого продукту, то їх можна умовно поділити на превентивні, спрямовані на попередження порушень, та заходи «постфактум», що допомагають викрити факти вже здійснених інтелектуальних крадіжок. До перших відносяться такі засоби, як «обмежена функціональність» (розміщення «урізаної» копії), «годинникова бомба» (встановлення дати, після якої доступ до відповідного файлу припиняється), «криптографічні конверти» (матеріали копіюються за наявністю належного ключа до шифру), укладення контрактів на використання твору абощо. Серед технологічних засобів для виявлення вже здійснених порушень найчастіше використовуються стеганографія та програми-агенти. Перший метод застосовується самим правовласником, який у різний спосіб закладає спеціальну приховану від користувача інформацію («водяний знак» або серійний номер), яка дозволяє контролювати відповідні файли [11, с. 92–101]. Втім, найпоширенішим технологічним засобом, який довів свою ефективність, вважається використання спеціальних електронних програм для виявлення фактів несанкціонованого використання чужого доробку. Мережа таких програм була утворена спочатку у західних країнах, а потім розповсюдилась і на теренах держав СНД, в тому числі й в Україні. Визнаним лідером серед них вважається вже згадана вище програма «Turnitin», якою користуються 10 тисяч інституцій у 126 країнах світу [21]. Крім неї сталим попитом користуються деякі інші тестові програми, серед яких вирізняється програма з однойменною назвою «Academic Plagiarism» [16]. В Україні функціонує аналогічна програма «Антиплагіат», створена фахівцями Національного авіаційного університету, яка тестує наукові роботи на предмет несанкціонованих інтелектуальних запозичень [7, с. 9].

Варто звернути увагу на те, що юридичні, ринкові та технологічні засоби боротьби з привласненням авторства навіть за умови їх комплексного застосування у академічній сфері спрацьовують далеко не завжди. Тому важливо утворити також етичні бар'єри на шляху плагіату. Такі моральні межі, що зафіксовані в нормативних університетських документах, існують у західному науковому світі. Механізм впровадження нової системи етичних координат в Україні передбачатиме утворення передусім відповідної юридичної бази силами самих ВИШів та науково-дослідних установ. Спираючись на досвід західних університетів, необхідно розробити і ухвалити етичні кодекси, де привласнення авторства будуть вважати академічним безчестям. Останнє потягне за собою санкції щодо порушника за умови визначення відповідних структур і експертних груп та чітко виписаних процедур і правил. Обов'язковими умовами такого процесу мають стати два моменти – автономія академічних установ та демократизація самих науково-освітніх закладів.

З появою Інтернету ускладнилось визначення авторства, оскільки електронна форма документу передбачає проблематичність у встановленні автентичності, достовірності й незмінності. Поруч з безпосереднім привласненням авторства в Інтернеті з'явилися матеріали без вказівки на оригінал, багаторазові передруківки, коли оригінальну версію встановити стало практично неможливо. В результаті серед користувачів Інтернету поширюється сприйняття Мережі як такого собі «інтелектуального веб-сиротинця». У випадку, коли вказані явища набувають масового характеру, це призводить до вкрай деструктивних наслідків для науки, коли руйнується не тільки науковий апарат, система посилань; під загрозою опиняються деякі галузі науки – наприклад, історіографія. У зв'язку з цим почастішали випадки, коли автори, що відстоюють свої права в судовому порядку, стикаються з проблемою нетрадиційних доказів свого пріоритету.

Попри здатність порушників діяти анонімно, їх ідентифікація у цифровому полі цілком можлива. Відомо, що кожен користувач має свою IP-адресу, кожний провайдер проходить процедуру реєстрації, а копії розміщених в Інтернеті матеріалів (як тимчасові, так і постійні) певний час зберігаються на тих чи інших веб-майданчиках або в мережевих архівах. Однак, процедуру встановлення авторства тут значно ускладнює низка проблем. Насамперед, позначається неврегульованість розкриття провайдерами IP-адрес користувачів через суперечності законодавства про охорону персональних даних. Дається взнаки і формальна процедура реєстрації провайдерів, передусім некомерційного напрямку. Досить довільно здійснюється і зберігання веб-контенту.

Законодавчі лакуни суттєво гальмують процес судового розв'язання проблем авторства, але реалії все частіше змушують правовласників подавати позови проти крадіїв їх творчого доробку. Потреби судової практики спонукали вітчизняних фахівців запропонувати нові засоби судових доказів, зокрема – методи фіксації текстів з метою доведення авторства. Серед них – роздруківка електронних матеріалів, збереження і представлення їх на відповідних носіях, безпосереднє дослідження судом змісту веб-сайту через мережу Інтернет, огляд нотаріусом Інтернет-сайту зі складанням протоколу, огляд та дослідження серверу, на якому здійснюється хостинг тощо [4, с. 10–12].

Вивчаючи проблеми авторства у цифровому середовищі, слід звернути увагу і на появу у наукових студіях принципово нових явищ, які стали можливими завдяки інноваційним засобам комунікацій. В результаті з'явилися нові технології досліджень, що поступово змінюють традиційну концепцію авторства і її юридичного оформлення. Йдеться, зокрема, про так звані відкриті проекти, які реалізується за допомогою Wiki-технологій. Такого роду проекти, що створюються в мережі Інтернет, є відкритими для невизначеного числа авторів, які можуть у інтерактивному режимі вносити зміни до тексту дослідження. З метою юридичного оформлення Wiki-проектів на основі принципово нової концепції, в Україні запропонований варіант регулювання авторсько-правових відносин за допомогою ліцензійних договорів,

термін дії яких має дорівнювати чинності авторського права. Поруч з фіксацією авторства, такий підхід сприяє легкому залученню дослідників, широкому розповсюдженню знань, вільному використанню твору і його подальшому доопрацюванню, підвищенню верифікації результатів дослідження [10, с. 5, 8]

Вищенаведене дозволяє здійснити деякі узагальнення. Скарги на запозичення продуктів творчості мали місце ще у стародавні часи, але тільки у XVIII столітті через розвиток ринкових відносин відбулося законодавче оформлення авторського права, яке включало майнову і моральну складові. Остання, попри деяку різницю в юридичних системах, у багатьох моментах збігається з поняттям «плагіат». Якщо правовий захист правовласника передбачений на національному і міжнародному рівні, то протидія плагіату здійснюється переважно позасудовим шляхом, передусім, силами самих академічних інституцій. Родовими ознаками академічного плагіату є його функціонування у науково-освітньому просторі, неунікність освоєння наукової спадщини як необхідної передумови навчальної і дослідницької діяльності, наявність жорсткої корпоративної етики і опрацьованого механізму впливу на порушників. У цифрову епоху порушився баланс між охороною авторського права і суспільними інтересами у вигляді права громадян на отримання інформації. Водночас, зазнає суттєвих змін і сучасна концепція авторського права. Юридичне освоєння Інтернет-простору України значно відстає від його стрімкого і масового технічного опанування. Вітчизняна законодавча база поки що є доволі обмеженою, хоча запропонований окремими науковцями і дослідницькими групами проекти є цікавими і перспективними. Більш просунутий зарубіжний досвід в сфері правового регулювання відносин правовласності не дає однозначного рецепту подолання порушень, хоча презентує варіанти підходів і практичних засобів, які можна використати при розробці вітчизняної концепції. Головними засобами боротьби проти академічного плагіату та порушення авторського права в епоху Інтернету є поєднання правових, економічних та технологічних важелів разом з системою заходів етичного спрямування. Останнє можливе лише за умови консолідації академічної громади як частини громадянського суспільства, здатної в ході реформування вищої школи утворити відповідний механізм і структури захисту авторства у науково-освітній сфері.

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. – Офіц. вид. – К.: Концерн «Видавничий Дім Ін Юре», 2004.

2. Брюнель-Лобрюшон Ж., Дюамель-Амадо К. Повседневная жизнь во времена трубадуров XII-XIII веков. – М.: Мол. гвардия, 2003.

3. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року. – Офіц. вид. – К.: Концерн «Видавничий Дім Ін Юре», 2004.

4. Григоренко А. Збирання доказової бази при порушенні права інтелектуальної власності в мережі Інтернет // Інтелектуальна власність. – № 7. – 2012. – С. 10–12.

5. Доска Позора или Hall of Shame (HASH). – ЕЖЕ: Вехи и столпы. – Режим доступу: <http://ezhe.ru/milestones.html>. – Заголовок з екрану.
6. Закон України «Про авторське право і суміжні права» // Законодавство України про охорону інтелектуальної власності. За станом на 25 червня 2007 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. видав-во, 2007.
7. Ілляш І. Як боротися з плагіатом знають авіатори // Голос України. – № 153. – 18 серпня 2006. – С. 9.
8. Копіца Ю., Рассомахіна О., Шахбазян К. Спеціальні механізми захисту авторського права і суміжних прав в Інтернеті // Інтелектуальна власність. – № 4. – 2012. – С. 13–24.
9. Кримінальний кодекс України : за станом на 18 грудня 2007 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. видав-во, 2007.
10. Мазурок Д. Научные исследования с применением Wiki-технологий (авторско-правовой аспект) // Теорія і практика інтелектуальної власності. – № 4. – 2008. – С. 3–9.
11. Пастухов О.М. Авторське право в Інтернеті – К.: Школа, 2004.
12. Плагіат: неприємна випадковість чи злий намір? // Теорія і практика інтелектуальної власності. – № 1. – 2012. – С. 56–62.
13. Полный сборник кодексов Российской Федерации. С изменениями на 30 ноября 2006 г. – М.: Эксмо, 2007.
14. Порало І.В. Інтелектуальний капітал України у полоні плагіату // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – № 4. – 2009. – С. 89–97.
15. Словник іншомовних слів [уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкаранута]. – К.: Наук. Думка, 2000.
16. Academic Plagiarism – Режим доступу: <http://www.academicplagiarism.com/> – Заголовок з екрану.
17. Authors' Rights // Wikipedia, the free encyclopedia. – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org/wiki/Authors'rights> – Заголовок з екрану.
18. The Encyclopedia Americana: International ed.: Complete in 30 volumes. – Vol. 22. – Danbury: Grolier Incorporated, 1998.
19. The New Encyclopedia Britannica: Micropaedia: Ready reference. – 15 ed. – Vol. 3. – Chicago etc.: Encyclopaedia Britannica, 1994.
20. The New Encyclopedia Britannica: Micropaedia: Ready reference. – 15 ed. – Vol. 9. – Chicago etc.: Encyclopaedia Britannica, 1994.
21. TurnItIn – Режим доступу: <http://turnitin.com/> – Заголовок з екрану.